

Časopis *Demografie* přinesl v roce 1983 celkem 23 článků a vědeckých statí. Některé z nich obsahují převážně sociologickou tematiku, zaměření celé řady dalších s tématy sociologického výzkumu úzce souvisí. Proto považujeme za vhodné upozornit na ně sociologickou veřejnost.

Tři statí jsou věnovány problematice manželství a rodiny. Eliška Rendlová pojednává o současných aspektech vztahu rodin a bytové situace v článku *Proměny rodiny a sociální aspekty nároku na samostatnou domácnost*. Ačkoli po obsahové stránce je studie zaměřena na společenské podmínky, geneze jednotlivých typů domácností se dotýká i širších souvislostí životních cyklů a přináší i některé náměty pro koncipování bytové politiky. Autoři J. Prokopec, Z. Dytrych a V. Schüller analyzují výsledky longitudinálního výzkumu problémových rodin v Praze ve statí *Řešení manželské krize: Návrhy na rozvod vzaté zpět*. Jde o zkoumání postojů 110 rodin s nezletilými dětmi, v nichž jeden z manželů podal v Praze v letech 1976/77 návrh na rozvod a do půldruhého roku byl návrh vzat zpět. Teoretická i empirická závažnost tématu je oslabena zvolenou metodou zpracování: vzorek je malý a navíc se v něm uplatňují „fiktivní“ návrhy na rozvod, tj. návrhy, které nebyly od samého počátku brány vážně. Tuto skutečnost autoři bohužel neberou v úvahu. I. Lesný seznamuje čtenáře s výsledky kohortní analýzy dat průběhové statistiky v článku *Sňatečnost rozvedených v Československu*. Studie obsahuje údaje o pravděpodobnostech uzavření dalšího sňatku (zvlášť pro muže a zvlášť pro ženy) podle doby, uplynulé od rozvodu. Interzita druhotné sňatečnosti rozvedených je nejvyšší bezprostředně po rozvodu, v dalších letech klesá. Četné jsou rozvody, kde již existuje partner pro budoucí sňatek. Sňatečnost rozvedených se v ČSSR pohybuje mírně nad průměrem vyspělých zemí.

Vzhledem k tomu, že v roce 1983 byly již k dispozici definitivní výsledky sčítání 1980, je tomuto tématu věnována značná část zájmu 25. ročníku *Demografie*. V souboru zkrácených verzí referátů ze XIV. konference Československé demografické společnosti *Hlavní výsledky sčítání lidu 1980* od J. Šírka, P. Čtrnácta, M. Kučery, K. Jaroše, L. Fialové a O. Ullmana se čtenář seznámí s charakteristikou sčítání v r. 1980 a s jeho zvláštnostmi, s hlavními údaji o rozmístění a koncentraci obyvatelstva, o populačním vývoji v intercenzálním vývoji 1970–1980, o ekonomické aktivitě obyvatelstva, struktuře obyvatelstva a domácností. P. Čtrnáct analyzuje v článku *Dojížďka do zaměstnání podle výsledků sčítání 1980* hlavní typy dojížďky, její intenzitu, strukturu dojíždějících do zaměstnání a vývoj dojížďky v regionálním průřezu. Cenný je zde především přepočít dat z cenzu 1970, což umožňuje intercenzální srovnání. Více než třetina ekonomicky aktivního obyvatelstva ČSSR vyjíždí za prací mimo obec trvalého bydliště; zvláště často dojíždějí do zaměstnání pracující ve stavebnictví, dále v průmyslu. Roste i dojížďka do práce v zemědělství. Dělníci dojíždějí častěji než zaměstnanci. Tematicky s tímto článkem souvisí studie L. Pištory a J. Srba *Praha jako centrum dojížďky Středočeského kraje*.

Z ostatních statí upoutá zájem sociologické veřejnosti především článek M. Kučery *Výpočty prognóz počtu a struktury domácností*, která přes své metodické zmešření seznamuje s vývojem počtu cenzových a hospodařících domácností v letech 1970–1980 a s budoucím vývojem do roku 2000. Každý, kdo se zabývá výzkumem sociálně prostorových a ekonomických struktur, se seznámí se zájmem s deskriptivní statí H. Hamerské *Územní struktury, jejich vazby a základní pojmy*, v níž jsou jednoznačně a srozumitelně vysvětleny základní prostorové struktury hierarchicky nižší než okres a vysvětleny nejdůležitější typy jejich přesahů a nesouladů.

Zajímavé skupiny statí jsou věnovány společenským souvislostem problematiky regionálních aspektů různých komponent sociálního a demografického vývoje.

J. Musil a Z. Ryšavý vysvětlují ve studii *Vývoj regionálních procesů v českých zemích v období 1869–1980* širší vnější vazby urbanizačního procesu v průběhu více než stoletého období. Hlavními specifickými znaky vývoje systému osídlení v poválečném období jsou podle autorů jednak jisté zpomalení procesů makroregionální diferenciace v rozložení obyvatelstva, zvláště v některých oblastech, jednak zpomalení až zastavení rychlé suburbanizace velkoměst, a konečně nižší úroveň polarizačních účinků velkých měst na města, která jsou v zóně jejich vlivu. Regionální diferenciaci plodnosti v ČSR analyzuje P. Kolář v článku *Plodnost v oblastech ČSR 1961–1976*. Přes nesporný trend k vyrovnávání rozdílů v úrovni plodnosti žen v oblastech ČSR shledává autor stále značné územní difference. Nejvýraznější je relativně nízká úroveň plodnosti pražských žen. Zdá se, že autor nebere dostatečně v úvahu souvislost bytové výstavby, mechanismu obsazování bytů v sídlistiích a na to navazujících rozmezí jednotlivých životních cyklů. J. Zahálka hodnotí základní

kvantitativní parametry demografického vývoje Severočeského kraje a vnitrokraské diferenciace ve stati *Některá demografická specifika Severočeského kraje*, převážně na základě dat z tří posledních censů. Poněkud svérázným, přesto však velmi zajímavým pokusem zkoumat prostorové preference je studie Miroslava Hrdličky *Preferenze sídelních prostorů v Čechách*, založená na výzkumu provedeném u studentů přírodovědecké fakulty UK.

Stat J. Stehlika, *Problém početního maxima lidské populace světa — konfrontace názorů*, je svým postavením zaměřena polemicky. Přináší informace o názorech na světový populační vývoj.

Z poměrně úzce demograficky zaměřených statí doporučujeme pozornosti především ty, jež podle našeho názoru představují zásadní přínos dosavadnímu demografickému poznání: především je to studie J. Matesové *Základní trendy v dlouhodobém řádu vymírání české populace* a článek E. Čánové *Vliv mortalitních krizí na vývoj porodnosti*. Čtenáři více orientovanému na vlastní demografická témata připomínáme i další statí ročníku: T. Kučera: *Kvocienty a míry v demografii*, P. Vereš: *Vývoj plodnosti na Slovensku 1880–1910*, M. Sugareva a J. Rychtaříková: *Nové pohledy na vývoj plodnosti v letech 1965–1980 v Bulharsku a v Československu*, J. Dvořák, V. Srb, M. Aleš: *Výzkum reprodukce (1981)* a L. Buzinakayová, V. Kauerová: *Uroveň vzdělání a kvalifikace pracovníků v SSR*.

25. ročník Demografie přinesl celkem 20 recenzí, většinou sovětských prací (9). Menší pozornost byla v roce 1983 věnována pracem autorů z ČSSR, z ostatních socialistických zemí a ze zemí kapitalistických.

Ivan Lesný

Ladislav Hrzal — Jakub Netopilík: *Ideologický boj ve vývoji české filozofie*

Praha, Svoboda 1983, 455 s.

Koncem roku 1983 vyšlo v nakladatelství Svoboda po osmi letech druhé, přepracované a doplněné vydání (1) práce L. Hrzala a J. Netopilíka *Ideologický boj ve vývoji české filozofie*, v níž si autoři vytyčili úkol postihnout základní rysy pohybu a střetů protikladných proudů filozofického a sociologického myšlení v nejvýznamnější epoše našich moderních dějin. V podstatě reagovali na výzvu strany po porážce kontrarevolučních sil kriticky analyzovat vývoj jednotlivých společenských věd, odhalovat nositele a šířitele revizionismu, zúčtovat s jejich idejemi a rozvíjet společenské vědy na základě idejí marxismu-leninismu. Složitost zvolené problematiky, rozsah problémů, které se v práci řeší, předznamenaly přípravu a zpracování publikace, které probíhalo formou postupných kroků, což umožnilo vytipovat otázky v naší společenskovědní frontě vysoce aktuální, jejichž objasnění bylo objektivně nutnou podmínkou pro další vývoj vědy, pro řešení úkolů vyplývajících z procesu rozvíjení socialistické společnosti.

Autoři pojali celou práci jako všestrannou kritickou analýzu názorů a koncepcí hlavních představitelů, kteří rozhodným způsobem formovali revizi marxisticko-leninské filozofie a na rozsáhlém materiálu s bohatými citacemi našich předních marxistických filozofů se pokusili ukázat nejen vývoj ideologického boje, ale zároveň postihnout i snahy našich filozofů tvůrčím způsobem v této polemice rozvíjet marxisticko-leninskou filozofii v nových podmínkách budování socialistické společnosti. Pro tuto komplexnost přístupu lze práci objektivně zařadit mezi nečetné publikace reprezentující cenný zdroj hodnotících poznatků pokrývajících významnou etapu vývoje české filozofie. Z tohoto hlediska je práce také cenným příspěvkem k marxisticko-leninské analýze historie naší filozofie. Na skutečnosti nic nemění ani fakt, že autoři ve srovnání s prvním vydáním knihy některé historizující pasáže zestručnili.

Po prvním českém vydání (Praha, Svoboda 1975) vyšlo slovenské vydání (Bratislava 1976) v upravené podobě. Přepracovaná verze (s rozvedením některých pasáží, či naopak se zestručňováním jiných s ohledem na čtenáře), vyšla v roce 1982 v SSSR, v nakladatelství Mysl, pod názvem *Boj proti filozofickému revizionismu v Československu*.

V každém novém vydání autoři reagovali na nové skutečnosti, které s odstupem času ještě prohloubily závažnost některých problémů, ukázaly další souvislosti, hierarchii významu jednotlivých otázek, jejich dlouhodobou platnost. Z těchto důvodů bylo v recenzovaném vydání upraveno například rozvržení kapitol: místo původní kapitoly *Romanticko-maloměšťácký výklad socialismu* bylo zařazeno pře-

(1) První vydání bylo publikováno v nakladatelství Svoboda v r. 1975 a recenzováno v č. 4/1976 Sociologického časopisu.